

צדקה – מפתח לשלימות
הרב מואיז נבון

ר' יצחק ערמה, עקדת יצחק

- **דברים פרק יז:כב-כו** – מעשר שני
- **דברים פרק יז:כח-כט** – מעשר עני
- **דברים פרק טו:א-ו** – סילוק הלוואות
- **דברים פרק טו:ז-ח** – נתינת צדקה

דברים פרק טו

(ז) כי יהיה בך אביון מאחד אחיד באחד שעריך בארץ אשר יקנך אליה נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיד האביון: (ח) כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו: ...

רש"י דברים פרק טו פסוק ז

כי יהיה בך אביון - התאב תאב קודם [קדימות לפי צרכים]:
מאחד אחיד - אחיד מאביך, קודם לאחיד מאמך [קדימות לפי קירבה משפחתית]:
שעריך - עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת [קדימות לפי קירבה גאוגרפית]:
לא תאמץ - יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן, לכך נאמר "לא תאמץ". יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה, לכך נאמר "ולא תקפוץ":

~ עדיפויות: צרכים, מעמד ~

שולחן ערוך יורה דעה הלכות צדקה סימן רנא

סעיף ז - חייב להקדים להאכיל הרעב מלכסות הערום.

סעיף ח - איש ואשה שבאו לשאול מזון, מקדימין אשה לאיש. וכן אם באו לשאול כסות. וכן אם באו יתום ויתומה לינשא, מקדימין להשיא היתומה.

סעיף ט - היו לפנינו עניים הרבה, ואין בכיס לפרנס או לכסות או לפדות את כולם, מקדים הכהן ללוי, והלוי לישראל, והישראל לחלל, והחלל לשתוקי [אבא לא ידוע], והשתוקי לאסופי [הורים לא ידועים], והאסופי למזור, והממזר לנתין [גבעונים], והנתין לגר, והגר לעבד משוחרר. במה דברים אמורים, בזמן שהם שוים בחכמה, אבל אם היה ממזר ת"ח וכהן גדול עם הארץ, ממזר תלמיד חכם קודם. (ואפילו חכם לכסות, ועם הארץ להחיות. ואשת חבר, כחבר) (ב"י מהירושלמי). וכל הגדול בחכמה קודם לחבירו. ואם היה אחד מהם רבו, או אביו, אף על פי שיש שם גדול מהם בחכמה, רבו, או אביו שהוא תלמיד חכם, קודם לזה שהוא גדול ממנו.

ש"ך יורה דעה סימן רנא ס"ק טז

ואפ"י חכם לכסות כו' - נראה דהיינו מדינא אבל בזמן הזה שאין ת"ח אפילו לענין ליטרא דדהבא וכדלעיל סימן רמ"ג סעיף ז' כל שכן דאין לדחות פקוח נפש מפניו וה"ל כאיש לכסות ואשה להחיות או איפכא דאמרינן בירושלמי דאותו שלהחיות קודם:

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת הוריות פרק ג הלכה ד

מתני' כל התדיר מחבירו קודם את חבירו וכל המקודש מחבירו קודם את חבירו, פר המשיח ופר העדה עומדין פר המשיח קודם לפר העדה בכל מעשיו, האיש קודם האשה להחיות ולהשיב אבידה והאשה קודמת לאיש לכסות ולהוציאה מבית השבי, בזמן ששניהן עומדין בקלקלה האיש קודם לאשה:

פני משה מסכת הוריות פרק ג הלכה ז

האיש קודם. לאשה שהוא מקודש ממנה שהאיש חייב בכל המצות והאשה אינה חייבת במצות עשה שהזמן גרמא:

לכסות. וה"ה להאכיל לפי שבושתה מרובה משל איש:

בית יוסף יורה דעה סימן רנא

האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבדה והאשה קודמת לאיש לכסות ולהוציאה מבית השבי - צ"ל דלהחיות היינו להצילם אם הם טובעים בנהר וכיוצא אבל אכילה לאו בכלל להחיות הוא אלא דינה כדין הכסות ותנא כסות והוא הדין לאכילה דחד טעמא הוא כדאמרן:

גמ' ... האיש קודם לאשה וכו'. עד כדון בשהיה זה להחיות וזה להחיות וזה לכסות וזה לכסות הרי שהיה זה להחיות וזה לכסות נישמענה מן הדא דמר ר' יהושע בן לוי בשם ר' אנטגנס כסות אשת חבר וחיי עם הארץ כסות אשת חבר קודמת לחיי עם הארץ מפני כבודו של חבר לא [אמר] אלא כסות אשת חבר בחיי חבר אבל אם היה זה להחיות וזה לכסות אותו שלהחיות קודם.

פני משה מסכת הוריות פרק ג הלכה ד [ר' משה מרגלית, ליטא, 1710-1781]

... נישמענה מהדא דאמר ריב"ל וכו' לא אמר אלא כסות של אשת חבר קודמת אלא מפני כבודו של חבר ובחיי החבר אבל בעלמא אם היה לזה להחיות ולאשה לכסות אותו שהוא להחיות קודם:

מראה הפנים מסכת הוריות פרק ג הלכה ד [ר' משה מרגלית, ליטא, 1710-1781]
כסות אשת חבר קודם לחיי עם הארץ. נראה דהאי ש"ס מפרש להחיות היינו לפרנס אותו
דאלו להחיות היינו להצילו לפקח מעליו את הגל וכיוצא בזה היאך שייד לומר כסות אשת
חבר קודם לפיקוח נפש. ... :

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן קמד ד"ה ומה שבסעי'
... ומה שבסעי' ט' משמע לענין קדימות דכהן ולוי ולוי לישראל שהוא רק כשצורכם שוה לפרנס או
שוה לכסות, דלכן לא אמר סתם "היו לפנינו עניים הרבה ואין בכיס כדי לכולן" אלא אמר "ואין
בכיס לפרנס או לכסות כולם", משמע משום דאם אחד לפרנס ואחד לכסות אותו שלפרנס קודם
אף אם הוא ישראל מלכהן לכסות. וגם הא רק בחכם לכסות וע"ה להחיות דהוא לפרנס, כתב
הרמ"א דת"ח קודם אבל שאר קדימות הוא רק כשתרוייהו שוין בהצורך ואם הישראל לפרנס
והכהן לכסות הישראל לפרנס קודם כמו בשוין שאיתא בסעי' ז' "שלהאכיל הרעב קודם מלכסות
הערום", שלכאורה מפורש לא רק בשוין אלא אף באינן שוין שמי שנחוץ יותר קודם. ואף שהש"ך
סי"ק ט"ז כתב בזה"ל שאין ת"ח אפי' לענין ליטרא דדהבא כ"ש דאין לדחות פקוח נפש מפניו,
שמשמע שמפרש הא דחכם לכסות וע"ה הוא להחיות ממש שמ"מ כסות ת"ח קודם שא"כ אפשר
רק בזה ישראל להחיות קודם מכהן שאין לדחות פ"נ דישאל מכסות כהן וא"כ אפשר שלמזונות
כשליכא חשש פ"נ עדיף אף שאר קדימות ככהן לכסות מישראל לפרנס.

אבל פשוט שחס לן לפרש כן דברי הש"ך שלא ניתן להאמר כלל דפ"נ אף של הע"ה שדוחה שבת
וכל מצות התורה איך לא תדחה מצות הצדקה ליתן כסות להת"ח בשביל פ"נ דהע"ה. ולכן ברור
דכוונתו מזונות שהם חיי נפש שיותר צורך הוא מכסות אף כשאין בזה פ"נ. וגם מדבריו עצמן
מוכרח כן דמסיק דהו"ל כאיש לכסות ואשה להחיות או איפכא דאמרינן בירושלמי דאותו
ש"להחיות קודם" והא לענין איש ואשה ודאי פירוש להחיות הוא רק למזונות כשאין נוגע לפ"נ
דלענין פ"נ פשיטא שלא ידחה כסות האשה את חיי האיש אף שדוחה לכסות האיש מטעם
שבושתה מרובה כדאיתא בכתובות דף ס"ז דהא חיי האיש קודמין אף לחיי האשה כדאיתא
בהוריות דף י"ג ואיפסק בסי' רנ"ב סעי' ח' ברמ"א ועיין בש"ך סי' רנ"א סי"ק י"א וא"כ כ"ש
שבושתה אינו כלום נגד חיי האיש. אלא מוכרחין לפרש ד"להחיות קודם" שחידש הירושלמי אינו
חיים ממש אלא מזונות שהם ענין חיי נפש [אבל לא פ"נ] שהיה מקום לומר דאף שבשוין להאכיל
קודם מלכסות מ"מ באיש ואשה שקודמת בין לכסות בין למזונות תהיה קודמת אף כשהאיש
למזונות והאשה לכסות השמיענו הירושלמי שמזונות קודמין ומכאן ידענן לכל הקדימות דכהן
ללוי שנמי הצריך למזונות קודם. וע"ז כתב הש"ך דגם ת"ח בזה"ל כשהוא לכסות והע"ה למזונות
הע"ה למזונות קודם. א"כ מוכרח מש"ך גופיה שכוונתו רק למזונות שהם חיי נפש אבל להחיות
ממש אפילו חכם דבזמן הש"ס שצריך לכסות נדחה מפני פ"נ דע"ה. **וא"כ חזינו שצריך להקדים**
ליתן להצריך לדבר יותר נחוץ וא"כ הי"ה שיש להקדים להצריך היום להצריך אחר זמן. ...

~ עדיפויות: קירבה ~

שולחן ערוך יורה דעה הלכות צדקה סימן רנא סעיף ג
הנותן לבניו ובנותיו הגדולים, שאינו חייב במזונותיהם, כדי ללמד את הבנים תורה ולהנהיג הבנות
בדרך ישרה, וכן הנותן מתנות לאביו והם צריכים להם, הרי זה בכלל צדקה. ולא עוד אלא שצריך
להקדימו לאחרים. ואפילו אינו בנו ולא אביו, אלא קרובו, צריך להקדימו לכל אדם. ואחיו מאביו,
קודם לאחיו מאמו. ועניי ביתו קודמין לעניי עירו, ועניי עירו קודמין לעניי עיר אחרת (כ"מ בסמ"ג
וסמ"ק וטור). הגה: והקבועים בעיר קרויים עניי העיר, והם קודמין לעניי אחרים הבאים לשם
ממקומות אחרים (טור דלא כר"י בר ברוך). ויושבי ארץ ישראל קודמין ליושבי חוצה לארץ. הגה:
פרנסת עצמו קודמת לכל אדם, ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו ואח"כ יקדים פרנסת
אביו ואמו, אם הם עניים, והם קודמים לפרנסת בניו. ואחר כך בניו, והם קודמים לאחיו, והם
קודמים לשאר קרובים, והקרובים קודמים לשכניו, ושכניו לאנשי עירו, ואנשי עירו לעיר אחרת.
והוא הדין אם היו שבויים וצריך לפדותן. (הכל בטור).

ש"ך יו"ד רנא: ו -

ועניי עירו קודמים לעניי עיר אחרת - משמע אפי' עיר אחרת של ארץ ישראל וכ"כ הב"ח:

פתי תשובה יורה דעה סימן רנא [ר' אברהם איזנשדט, ליטא, 1813-1868]
(ג) אחרת - עבה"ט ועיין בתשובת שמש צדקה ח"י"ד סי' י"ט שכתב דעניי עירו אפילו הם עמי הארץ
קודמים לעניי עיר אחרת שהם ת"ח והא דאיתא לקמן סעיף ט' דכל הקודם בחכמה קודם לחבירו
היינו דוקא אם שניהם מעיר אחת ע"ש:
(ד) ויושבי א"י - [עניין בתשובת חתם סופר סימן רל"ג ורל"ד שהאריך מאוד דיש להקדים יושבי
ירושלים על יושבי שארי העיירות א"י] **וכל הקדימות אינם אלא להקדים ולא לדחות נפשות וע"כ**
אם שניהם שוים צריכים להחיות נפשם בלחם צר נאמר זה קודם אבל כשיש לאנשי ירושלים
אפילו רק לחם צר שוב אין להם שום תביעה עד שיגיע לכל א' מהעיירות אחרות ג"כ כשיעור הזה
ושבו מהנותר שיצטרכו לכסות ומותרות יש הקדמה למוקדם עד שיהיו שוה בשוה בזה כו' ע"ש.
... ושם

Gemara Times

I. LIFE	פקוח נפש
II. SCHOLAR	ת"ח
III. NEEDS	צרכים
VI. PROXIMITY	קירבה
V. STATURE	מעמד

Our Times

I. NEEDS	צרכים
life, food, clothing - כסות - פיקוח נפש, אוכל, כסות	
II. PROXIMITY	קירבה
עירך, ירושלים, א"י, ערים אחרות israel, other cities, jerusalem, your city	
III. STATURE	מעמד
ת"ח, כהן, לוי, ישראל - talmid hacham, cohen, levi, yisrael	

~ כלל לעומת פרט ~

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן קמד

... וכ"כ הוא בצדקה סתם שלו שיש לו בהן טובת הנאה יכול ליתן לכל מי שירצה מאלו שרשאי ליקח צדקה אף שאחד יותר צריך ואף למי שחסר לו כסות אף שיש עני שצריך למזונות. אבל גבאי על כיס של צדקה שאין לו בהם וגם לא להנותנים זכות טוה"נ כדאיתא בסי' רנ"א סעי' ה' אלא הוא דין על הקהל לעשות בהם הטוב בעיני אלקים ואדם כדאיתא שם והגבאים הם הממונים מהקהל עליהו נאמר דינים להקדים ליתן מתחלה להנחוץ יותר ושלאכילה קודם לכסות וכדומה ... מה שאין זה בצדקה סתם שלו שבשוין בהצורך ודאי הא יכול ליתן למי שירצה הכל ולכן אף באין שוין יכול ליתן למי שירצה וכשאחד קרוב יש עליו ממילא ליתן לקרוב שדין זה נאמר דוקא על היחיד בצדקה שלו אף שהרחוק צריך לדבר נחוץ ביותר אם אך הקרוב רשאי ליטול צדקה.

באר היטב יורה דעה סי' רנא ס"ק ה'

לקרוביו - כב"י בשם מרדכי שהמעשר יכול ליתנו לקרוביו עניים ואם פוסק צדקה עם בני העיר אינו יכול ליתנו לקרוביו.

~ סיום ~

דברים פרק טו

ט) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרוא עליך אל יקנך והיה בך חטא:

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף סח עמוד א

רבי יהושע בן קרחה אומר: כל המעלים עיניו מן הצדקה - כאילו עובד עבודת כוכבים, כתיב הכא: +דברים ט"ו+ השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו', וכתוב התם: +דברים י"ג+ יצאו אנשים בני בליעל, מה להלן עבודת כוכבים, אף כאן עבודת כוכבים.

תורה תמימה הערות דברים פרק טו הערה ל

ל) עיין מש"כ באות הקודם דפסוק זה כולל גם צדקה לעניים, וענין ההתדמות זה לעבודת כוכבים הוא מפני כי ענין כל הצדקות שבתורה כמו לקט שכחה ופאה וכדומה הוא לידע שכל מה שיש לאדם אינו שלו בהחלט ורק באים בעזר וסיוע מהקב"ה, ולאות על אמונה זו מפרשים צדקות שונות, אבל זה שמעלים עיניו מן הצדקה הוא כמו שכופר בהשגחת ה' וסיועו ואומר שכחו ועוצם ידו עושה לו טוב וממונו, וא"כ הוא כעובד עבודת כוכבים:

דברים פרק טו

(ל) נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתן לו כי בגלל הדבר הזה יברכך יקנך אלהיך בכל מעשך ובכל משלחך:

ספר החינוך מצוה סו

שורש המצוה, שרצה האל להיות ברואיו מלומדים ומורגלים במדת החסד והרחמים, כי היא מדה משובחת, ומתוך הכשר גופם במדות הטובות יהיו ראויים לקבלת הטובה, כמו שאמרנו שחלות הטוב והברכה לעולם על הטוב לא בהפכו, ובהיטיב השם יתברך לטובים יושלם חפצו שחפץ להיטיב לעולם. ואם לאו מצד שורש זה הלא הוא ברוך הוא יסיפק לעני די מחסורו זולתנו, אלא שהיה מחסדו ברוך הוא שנעשינו שלוחים לו לזכותנו. ועוד טעם אחר בדבר, שרצה האל ברוך הוא לפרנס העני על ידי בני אדם מגודל חטאו, כדי שיוכח במכאוב בשני פנים, בקבלת הבושת מאשר כגילו ובצמצום מזונו. וכענין זה שאמרנו כדי לזכותנו השיב חכם מחכמינו למין אחד ששאלו, אם אלהים אוהב עניים שהרי ציוה עליהם, למה אינו מפרנסן, וכו', כמו שבא במסכת (עבודה זרה) [בבא בתרא דף י" ע"א].